

**KAREL CHOTEK A CEROVO: OD INIČIAČE K SPECIALIZACI
(CAUSERIE K PŮLSTOLETÉ PROMĚNĚ TERÉNNÍHO
VÝZKUMU)¹****Karel Chotek and Cerovo: From Initiation to Specialisation
(Causerie on the Half-Century Long Transformation
of Field Research)****MILAN DUCHÁČEK**

DOI 10.26363/SN.2018.1.05

© Ústav etnológie SAV

PhDr. Milan Ducháček, PhD., Historický ústav AVČR, v. v. i., Prosecká 809/76, 190 00 Praha 9; e-mail: duchacekmilan@gmail.com

This paper is about the monograph on the Slovak village Cerovo, published in 1906 by Karel Chotek, the first professor of ethnography at the Comenius University in Bratislava and the pioneer of qualitative field research in the Austro-Hungarian monarchy and later in Czechoslovakia. Following Lubor Niederle's demographical data published in the map of the Slovak community living in Hungary, *Cerovo*, a village in the Hont region, shows Chotek's first attempt to cover the set of questions related to the monograph's focus on people in their cultural setting via field research and direct experience. Though still partly immersed in stereotypes related to Czech utilitarian conceptualisation of Slovak collective identity, Chotek's monograph shows the first step on the way to an ambitious serial (though mostly unfulfilled) project of regional monographs, known as *Národopis lidu československého* (The Ethnography of Czechoslovak People, 1918–1940). In the early 1950s, working already as a professor of Slavic and general ethnography at the Charles University in Prague since 1931, Chotek returned to Cerovo with an idea of a new, comparative and reconceptualised focus on the same settlement as a half century before. Even though he did not succeed in completing this new monograph, his experience inspired a number of students at the Charles University, who later pursued Chotek's field research inspiration as important figures of Czech and Slovak ethnography during the rest of the 20th century (the so-called "Chotek school"). Besides rethinking the events related to the Czecho-Slovak relationship in the formative decade of professional scientific ethnography in Czech lands before World War I and, last but not least, analysing the so far unknown context of Chotek's second expedition to Cerovo in 1953, the picture of Chotek developing his field research method from a descriptive analysis to a more structured circle of special questions/issues in the 1950s is an attempt to capture some of the methodological changes Czechoslovak ethnography went through during the first half of the 20th century.

Key words: Czech and Slovak ethnology, Karel Chotek (1882–1967), Cerovo, field research, historiography of science

1 Tato studie vznikla v rámci projektu č. GA17-11309S *Místa paměti v procesu formování české společnosti v 19. a na počátku 20. století*, podpořeného Grantovou agenturou České republiky.

Klíčové slová: česká a slovenská etnológia, Karel Chotek (1882–1967), Cerovo, terénny výskum, historiografia vedy

How to cite: Ducháček, M. (2018). Karel Chotek a Cerovo: od iniciácie k specializaci (causerie k pŕlstoleté proměně terénního výzkumu). Slovenský národopis, 66(4), 116–139, doi: 10.26363/SN.2018.1.05

„Není nikterak záviděníhodným Slovákovo bydllo... Hmotný jeho život, toť po většiny těžká, nezměrná chudoba... Jdete ode vsi ke vsi. V malé dědince, s řadou dřevěných chatek, jakoby po vymření... Tu se mihne žena (slovensky „baba“), děcko či starucha. Muži jsou většinou za chlebem z domu. Od útlých hochů, až k statným mužům, tvrdým a houževnatým jako kořen starého pně – vše jde za živobytím, blíže i dál někde ve světě. (...) Nouze je stálým, nevlídným hostem u většiny slováckého lidu. Zeje z těch postav, jež boso nebo v papučích, v odraných halenách, v „klobúčích“ všech forem, s bodrým poníženým výrazem rozbíhají se za chlebem do všech končin. Na ně pohrdavě pozírá lépe situovaný Maďar, přezírá je světa znalý žid. V mnohých osadách bývá žid nejbohatším pánem, s ním o majetek se dělí pouze maďarští „grófy“ (Veselý, 1902/1903: 43–44).

Takto trdně podaný obraz života v příhraničních obcích někdejších Uher mohl Karel Chotek, žák Jaroslava Golla, Lubora Niederleho, Čeňka Zíbrta a absolvent prvního semináře Josefa Pekaře ze sociálních dějin, najít roku 1903 na stránkách *Rudých květů*, socialisticky orientovaného listu, v němž svého času sám publikoval sociálně kritické prozaické črty (Ketoch, 1902,² srov. Mocná, 1994). Vyznění článku z pera Josefa Veselého se přitom podstatněji nelišilo od motivického rejstříku sympatizantů ideje česko-slovenské vzájemnosti či cestopisných črt Karla Kálala, zřejmě nejvýznamnějšího z českých slovakofilů (srov. Hollý, 2013). Vedle charakteristického paternalismu, s nímž čeští publicisté pohlíželi na Slováky jako na komunitu, jíž je třeba sociálně a kulturně vzdělávat, a napomáhat tak jejímu vzmachu z „tisícileté maďarské poroby“, je zde patrná i snaha upozorňovat na specifika slovenského idiomu, pro české čtenáře ne vždy srozumitelného.

I přes nesporný ohlas slovakistických prací Boženy Němcové, cestopisů Rudolfa Pokorného či poezie Adolfa Heyduka (Hollý, 2012) byla pro značnou část česky hovořících obyvatel Čech a Moravy hornouherská realita velkou neznámou, zatíženou navíc právě představou o sociální a kulturní zaostalosti slovenské komunity, jak ji poněkud nezáměrně stereotypizoval i obraz Slováků prezentovaný na Národopisné výstavě československé (Ducháček, 2014: 193n). Indiferentnost „Slováka“ na Hynaisově plakátu pouze synekdochicky ilustruje mlhavost představy, kterou si o Slovensku a Slováciích dlouhodobě utvářeli obyvatelé „historických zemí“. Obraz Slováků jako modernizované urbánní komunity byl pro české sebepojetí nežádoucí, neboť v „československé“ kolektivní imaginaci éry fin de siècle Slováci figurovali v rovině, jež v epoše romantismu náležela mýtu o rodných chaloupkách, a to včetně vyhocené národnostní antagonie a pozice Slováků coby utlačovaného mladšího bratra (Macura, 1995: 168; Kodajová, 2009). Tento obraz byl navíc usnadněn i tím, že Maďari v atmosféře oslav milénia příchodu do Podunajské nížiny prezentovali kulturu uherských „národností“ v duchu velkomaďarské ideje a jednotného geografického prostoru

2 = Karel Chotek

Obr. 01: K. Chotek, 50. léta, foto: L. Baran. Reprodukce z monografie *Cerovo*, 1906

(Thiessová, 2007: 173, Kiliánová, Popelková, Vrzgulová, Zajonc, 2001: 11–15; Keményfi, 2015). Popsaná mytologizace však nikterak nepřála snahám o zprostředkování autentické zkušenosti obyvatel Čech a Moravy s životem na uherském Slovensku. Výjimku tvořili obyvatelé příhraničních regionů, především „moravského Slovenska“ (Niederle a kol., 1918–1922) a Valašska, pro něž bylo překračování hranic dualistické monarchie součástí každodenní sociální praxe. I zde se však „cizinec“ ocital v odlišném světě, jak o tom svědčí jak přezíravý postoj velkoměstských intelektuálních elit k venkovu (Goll Pekařovi 26. 7. 1903; Klik, 1941: 362), tak i přemíra secesní idealizace „lidové kultury“, již se nevyvaroval ani August Rodin.

Uvažovat v této situaci o kritickém etnografickém výzkumu národnostně a kulturně smíšených příhraničních regionů (Grenzgebiete; srov. Lozoviuk, 2009) by se mohlo zdát anachronické. Přesto právě zde, v přesunu optiky od „rázovitých“ příhraničních a podtatranských regionů na Hont, koření jeden z největších (a ovšem nedokončených) etnografických projektů první poloviny dvacátého století, totiž plán na zpracování encyklopedie *Národopis lidu československého*, iniciovaný Emanuelem Kovářem a Luborem Niederlem a posléze dlouhodobě redigovaný Niederlovým žákem Karlem Chotkem (srov. Kovář, 1897; Chotek, 1914). Chotkovým absolutoriem na Filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity roku 1904 (Ducháček, 2005) se začala psát první, ještě koncepčně nezralá, nicméně průkopnická kapitola pozdějšího olbrímího publikačního záměru.

Počátky Chotkova zájmu o Slovensko se časově shodují s velkou vlnou popularizačních článků, snažících se povzbudit česko-slovenskou vzájemnost. Nebyly to však pouze starší romantizující cestopisy Rudolfa Pokorného a agitační publicistika Karla Kálala (brožura *Vzhůru na Slovensko!*), co především v pražském prostředí budilo zájem o spřízněné společenství v tehdejších slovenských oblastech Uher. Káralovy články se na přelomu století doplňovaly s osvětovými spolkovými akcemi. Kupříkladu *Umělecká beseda* roku 1901 vydala prémiový tisk s názvem *Slovensko*, do něhož přispěli kromě významných slovenských a moravských lidopisců (Andrej Kmeť, František Bartoš aj.) i Chotkovi univerzitní učitelé Lubor Niederle a Jaroslav Vlček (srov. Horák, 1933: 435). Zatímco slovenská kulturní elita se „čechoslovakistickým“ ideovým zaměřením příspěvků začala cítit dotčena, ba ohrožena ve své „samobytnosti“ (srov. např. proměnu postoje Andreje Kmetě in Hollý, 2015: 165–168), mezi pražskými studenty i širší veřejností nacházely ohlas družné akce, pořádané především *Československou jednotou* a slovenskými studenty ze spolku *Detvan* (srov. Jurčišinová, 2000, 2006, 2009; Pelčáková, 2004). Ty se nadále nesly v duchu česko-slovenské vzájemnosti a napomáhaly budovat či utvrzovat vzájemně zažitě stereotypy, přestože reálné výsledky spolupráce vykazovaly značné trhliny. Chotek sám konstatoval, že za jeho univerzitních studií „v popředí zájmů české veřejnosti byla otázka Slovenska“ (Chotek, s. d.: 2). Spíše než skutečná znalost každodenní slovenské reality však bylo výsledkem těchto snah upevnění romantických představ o panenskosti slovenských hor, historické i etnické spřízněnosti slovenské komunity s českou a bodré vstřícnosti jejich obyvatel, smíšené někdy s dozvuky slovenské účasti na národopisné výstavě, což v zásadě platilo i v případě jinak kriticky písíciho realistického tisku (Harna, 2014).

Když Lubor Niederle roku 1903 vydal *Národnostní mapu uherských Slováků na základě sčítání lidu z roku 1900* (Niederle, 1903; rev. 1906), sociogeografickou práci vystavěnou na analýze statistických dat, zaujala Chotka kromě možnosti ověřit si vývody svého učitele v terénu pravděpodobně i vize příjemně strávených prázdnin na slovensko-maďarském pomezí, tedy v oblasti, jež rozhodně nebyla centrem zájmu propagátorů česko-slovenské vzájemnosti. Šlo o poměrně odvážný plán, vždyť i Niederle shledával význam svého spisku o národnostní hranici především v tom, že „přiblížil ... dosud neznámé Slovensko“ (Archiv AVČR – osobní fond L. Niederle, k. 1, i. č. 12 – Niederle L., *Z mého života*, nepublikovaná autobiografie, s. 46). Jak ale Chotek později konstatoval na adresu svých univerzitních učitelů: „*Jít do terénu, to je to, co nepochopil E(manuel) Kovář, terén neznal ani Zíbrt, ani Niederle*“ (Vomlelová, 1968: 40).

Chotkovo rozhodnutí lze pokládat pro proměnu konceptualizace slovenského prostoru v českém prostředí za podstatné rozšíření. Nejen proto, že šlo o první terénní výzkum badatele s moderním univerzitním vzděláním, jenž byl zejména díky Peřkařovu a Niederlovu kriticizmu podstatně méně zatížen romantizujícími stereotypy, jež přetrvávaly v českém laickém měšťanském prostředí, ale především pro volbu zkoumané lokality. Jižní pohraničí Slovenska (můžeme-li před rokem 1919 o tomto etnicky, kulturně i geograficky mnohovrstevnatém prostoru takto hovořit) skutečně stálo na okraji kulturních styků mezi Čechy, Moravany a Slováky. Kolektivně sdílená prostorová imaginace³ se vedle převážně neslovenských historických měst soustředí-

3 Ke konceptualizaci problematických, neboť vágních pojmů „paměť“ a „historické vědomí/povědomí“ v návaznosti na aktuální vnitrooborový historický diskurz srov. zejm. Hroch, 2014; Horský, Řezníková, 2014: 19–24. Obecně též Storchová a kol., 2014: 244–257; Kratochvíl, 2015.

Obr. 02: Cerovo 1904, katastr. Reprodukce z monografie Cerovo, 1906

la na venkov, především na Tatry, středoslovenské podtatranské stolice a moravsko-slovenské pomezí. Osobní kontakty ponejvíce spočívaly v návštěvách martinského centra na Turci a v příhraničních stolicích, především v okolí Skalice a Holíče, případně na Trenčínsku či Oravě. Vždyť i Rudolf Pokorný se při svých „potulkách“ ve stopách rejsů Prokopa Holého po pobytu v Kremnici a Banské Štiavnici odhodlal na Hontu pouze ke krátkému výjezdu do Prenčova a v doprovodu Andreje Kmetě k výstupu na Sitno. Jižněji po proudu Litavy přes vrchy k uherské nížině, do oblasti „už polo-zmaďařené“, pouze nostalgicky shlédl z vrcholu někdejšího vulkánu. Povšechné údaje o regionu pak vypsál z dostupných zdrojů (Pokorný, 1883: 236–250; zejm. 246) a ani jeho komentář k cestám po hontské stolici nebyl právě doporučující: „(...) není tu zrovna bezpečno. Stoliční úřad proslaven jest pouze volební kořalkou. Nedávno byla tu mezi obcemi Hont a Drégely-Palankou konečně chycena celá lupičská rota, čítající 32 hlav!“ (Pokorný, 1883: 235).

Těžko však bylo možné předpokládat, že by se situace po čtvrt století od Pokorného cest nezměnila. Chotek se tedy předem pokusil obeznámit se slovenskými poměry a po prvních kontaktech se Slováky z okruhu *Detvanu* se rozhodl vstoupit do tohoto kdysi významného, na počátku nového století však již poněkud upadajícího spolku.⁴ Pravděpodobně právě v Praze studující Slováci jej odkázali na kontakt s vlastencem-

4 Co se týče Chotkova členství a činnosti v *Detvanu*, nelze je doložit ze spolkové agendy ani seznamu členů, neboť ten je veden pouze do roku 1902 a jméno Chotek tam tehdy ještě nefiguruje (Srov. Archiv Univerzity Karlovy /dále AUK/, f. Vřestudentský archiv II., Slovenské spolky; spolek *Detvan*, k. B 522). Je tedy zřejmé, že do spolku Chotek vstoupil až poté, avšak ještě před první cestou na Slovensko, tedy zhruba někdy na přelomu let 1903/1904. Tak lze totiž soudit z fragmentů jeho vlastních vzpomínek:

Obr. 03: Cerovo 1905 řadová náves s těsným sousedstvím usedlostí s valbovou doškovou střechou. Foto: K. Chotek, pozůstalost Karla Chotka, soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy

kým učitelem Stanislavem Zochem, sídlícím v malé vesnici Cerově v srdci Hontu.⁵ Z toho vznikl osobní kontakt, který (nahlíženo s odstupem) zásadním způsobem ovlivnil Chotkovo smýšlení a nakonec vyústil i v jeho aktivní spoluúčast na slovenském politickém dění během válečných let a v akademické angažmá po zrodu ČSR (srov. Ducháček, 2017a).

Po dokončení osmého semestru⁶ nasedl Chotek na vlak a prázdninovým poznávacím výletem přes Vídeň a Pešť směřoval na linii Niederlovy národnostní hranice v povodí Litavy s vědomím, že se vydává mimo oblast dosavadních sítí česko-slovenské vzájemnosti: „(...) ono Slovensko prvých let 20. století s těžkými politickými poměry,

„Vyhledal jsem tedy slovenské studenty, sdružené ve spolku *Detvan*, a brzy jsem se stal také členem. V tomto prostředí poznával jsem slovenské poměry správněji a hlouběji. Rozhodl jsem se prostudovat národnostní, ne národopisnou otázku na jihu, na hranici slovensko-maďarské.“ /Chotek (s. d. I.): 2/. O úpadku *Detvanu* v prvním desetiletí 20. století svědčí skutečnost, že v roce 1907 měl kdysi početný a vlivný spolek pouhých 18 přispívajících členů, registrovaných stejně tolik. (AUK - Věstudentský archiv II. - Slovenské spolky; spolek *Detvan*, k. A 338). Přesto však členství ve spolku umožnilo Chotkovi první osobní kontakty na slovenské vlastence.

5 Zjevně se mýlí Drahomíra Stránská, tvrdí-li, že poprvé Chotek zajel na Slovensko (a to přímo k Zochovi do Cerova) už za středoškolských studií (Stránská, 1951: 225). Ovšem údaj, že Chotek navázal kontakt se Zochem prostřednictvím zásilky několika knih Julia Zeyera, se může zakládat na pravdě, neboť osvětová činnost *Detvanu*, podobně jako i *Československé jednoty*, spočívala především v zasílání českých knih tam, kde se předpokládá jejich nedostatek. Byla to tedy běžná činnost člena spolku, na jejímž základě však mohl opravdu vzniknout osobní kontakt, zprvu ovšem písemný.

6 V dosavadní literatuře nepanuje shoda o tom, zda se tato první cesta uskutečnila již roku 1903, či až v roce následujícím. Údaje Stránské jsou, jak výše zmíněno, diskutabilní. Vilém Pražák však uvádí rok 1903 (Pražák, 1967: 10). Ve vlastních vzpomínkách Chotek ovšem uvedl, že v Cerovu strávil „dvoje

ale bohatou a zachovalou lidovou kulturou vábilo nás Čechy k návštěvám, které ne jednou byly přerušeny politickým zákazem. Rozdíl byl v tom, že se od nás většinou jezdilo na západní Slovensko, blízko moravských hranic – a naopak někteří Slováci se odvažovali na výroční sjezdy do Luhačovic. V západním Slovensku bylo také více uvědomělých vesnic. Moje první cesty byly do středního Slovenska, do Hontu, tedy oblasti smíšené, slovensko-maďarské. První studijní plán (byl větší) a neúměrný silám začátečníka (...)“ (Chotek, s. d. II: 2). Původně vůbec nepředpokládal, že skončí v Cerově. Měl v úmyslu „(...) prostudovat národnostní, ne národopisnou otázku na jihu, na hranici slovensko-maďarské (...), projít aspoň část národnostní hranice slovensko-uherské a kontrolovat na místě vzpomenutou (tj. Niederlovu – pozn. aut.) mapu“ (Chotek, 1906: 65). I když to svědčí o studentově kritickém přístupu k práci učitelů i o vědomí nutnosti přikročit od kabinetního bádání a Niederlova a Zibrtova muzeálního bibliofilství k terénní praxi, hned při prvním pokusu o tento posun se pozdější průkopník terénního etnografického výzkumu přesvědčil o náročnosti zamýšlené dlouhodobé demografické expedice: „(...) již několikadenní pobyt na uherském Slovensku mne poučil, že je to věc zatím nemožná. Omezil jsem tedy plán a chtěl jsem podrobněji prostudovat stolicí Hontskou, jež v sobě objímá obě národnosti. Než i tu, čím více jsem vnikal do svého úkolu, tím větší jsem poznával nesnáze, a proto ponechávaje nyní stranou materiál širšího programu.“ Anabázi po hontské pahorkatině ukončil Chotek na cerovské faře v okruhu početné rodiny Stanislava Zocha (Chotek, 1906: 65).

Zvídavý cestovatel sice po střetu ideálů s realitou rezignoval na sběr dat z celého regionu, nevzdal se ovšem sledování podnětů alespoň v rámci jedné vsi, obrátil tedy pozornost od demografie a antropogeografie k etnografii. Právě zde počal hlouběji chápat problematiku národopisného bádání v terénu, na níž později po převratu – již jako profesor všeobecného národopisu na Univerzitě Komenského – založil metodu terénních exkurzí (srov. Ducháček, 2017b: 198; srov. Kandert, 2005). Nejenže při kladení otázek narážel na tabu a uzavřenost venkovského myšlení, ale začal vnímat i podstatný sociální i kulturní rozdíl mezi českým, moravským a slovenským prostředím. Prozatím ovšem pozvolna, pragmatický rozměr a slabiny politické ideje česko-slovenské národní jednoty se naučil rozeznávat až později.

Evangelické prostředí Cerova a specifika vztahů v jazykově i konfesijně smíšeném společenství, to vše byly ovšem problémy zcela odlišné od toho, co poznal již jako městské dítě u babičky na českém venkově, kde většina tradičních zvyků již zanikla nebo přinejmenším změnila obsah či funkci. Cerovo znamenalo pro Chotka první

prázdniny /1904 a 1905/ a Vánoce.“ Právě u prvního letopočtu je ale v klíčové cifře 4 překlep, z něhož je zřetelné, že čtyřka překrývá původní číslo, zřejmě však pětku /Chotek, (s. d. I.): 2/. Tento údaj (1904 a 1905) pak přejal do svého článku i Ján Mjartan. (Mjartan, 1956: 526). Zdá se pravděpodobnější, že Chotkův plán zral delší dobu a navázání kontaktu s *Detvanem* i prvotní orientace v aktuální slovenské problematice zabrala nějakou dobu. Navíc Niederlova publikace, která byla uveřejněna poprvé v Národopisném sborníku roku 1903, obsáhla celý tento ročník, tzn. rozhodně nevyšla na začátku roku. kdyby publikace vyšla celá již na jaře 1903, nezdá se pravděpodobné, že by Chotek všechny přípravy a navázání kontaktu se Zochem stihl tak rychle. I kdyby tomu tak bylo, zarážela by potom skutečnost, že by Cerovo nenavštívil i následujícího roku, když prokazatelně víme, že na Slovensku byl i v roce 1905. Dokládá to Pekařův dopis Gollovi z 23. 9. 1905, kde píše: „Chotek vrátil se z Uher; je na malostranské realce“ (Klik, 1941: 432). Pekař tedy aktivity svého studenta sledoval a o jeho slovenských cestách zjevně věděl. Chotek tedy s největší pravděpodobností poprvé odcestoval na Slovensko až o prázdninách roku 1904, poté, co od Golla a Pekaře obdržel seminární vysvědčení (7. 4.) a když skončila jeho první krátká suplatura na pražské malostranské realce.

hlubší setkání s jevy přežívajících starších tradic, jejichž kvalitu a původ se učil hodnotit v tradičních písemných a hmotných pramenech, s nimiž se setkával v Zíbrtových a Niederlových přednáškách, a dost možná již i na základě četby prací Edwarda Burnetta Tylora, jež se později staly východiskem jeho pojetí národopisného bádání v duchu odhalování a interpretace tzv. přežitků (*survivals*) (Ducháček, 2016: 40–44). Definitivně si zde uvědomil, že pokud má národopisná věda vůbec pochopit objekt svého bádání, nesmí se omezovat na literární prameny a materiál, zprostředkovaný laickým sběrem (a nezděděnou již staršími sběrateli přizpůsobovanou měšťanské recepci), nýbrž musí jít do terénu a snažit se pronikat do mentality a specifík prostředí, jež zkoumá. I když rozsah požadavků, jež si takto stanovil, počal do důsledků chápat až mnohem později, během cerovského pobytu se Chotek poprvé narazil na úskalí laiky zprostředkovaných informací a sběru materiálu z druhé ruky: „Materiál se musí ověřit a pamětníky je nutno kontrolovat. Každý, kdo se ptá, musí vědět, zda ten, jehož se ptá, mu říci pravdu chce, dovede a může“ (srov. Vomlelová, 1968: 40n; k aktuální reflexi této maximy Denková, 2016: passim).

Obr. 04: Cerovo 1905, gazdovstvo. Foto: K. Chotek, pozůstalost Karla Chotka, soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy

K takto pregnantní formulaci limitů terénního výzkumu bylo ale od prvního cerovského pobytu ještě daleko, tehdy se Chotek teprve začal učit základní orientaci v látce, jež se před ním rozprostřela. Rádčem v prvních krůčcích za poznáváním života na vsi se mu stal učitel Stanislav Zoch. Ten byl ostatně často také jediný, kdo byl schopen a ochoten na návštěvníkovy otázky odpovídat. Začínající etnograf byl nucen si připustit, že navázání komunikace s informátory z řad „obyčejných lidí“ vyžaduje zvláštní komunikační dovednosti: „Brzy začal jsem si všítat i života lidu, ale překážkou byla pochopitelná nedůvěra vůči cizinci, který se vyptával na soukromé věci, i takové, o kterých se nemluví rádo ani mezi domácími. A tak první zprávy nebyly z přímého pramene, nýbrž od učitelů a farářů, ověřené později. I jim bylo někdy těžko vysvětlit příčiny tohoto zájmu o lid“ (Chotek, s. d. I.: 2).

Během první návštěvy Cerova se Chotek ještě nechal zlákat klasickým folklórním materiálem, kroji, výšivkami, texty písní. Ostatně v tomto duchu se nesla valná většina evropské etnografie, jež se pokoušela vymanit ze stínu kuriozity vyhledávající Völkerkunde a koloniální etnografie (srov. např. Mehos, 2008; Penny, 2002). Už zde však byl nucen připustit, že tradiční maxima *ad fontes*, metodické školení z historického semináře, ani Zíbrtova či Niederlova čtení ke komplexní analýze synchronního stavu a jeho historických zdrojů nedostačují. Při koncipování textu, který by postihl získané poznatky, potýkal s absencí autoritativních vzorů pro vytyčení konkrétních problémů. Seznámení s důrazem na přechodové rituály, jak je v průkopnické knize *Les Rites de Passage* uchopil holandský antropolog Arnold van Gennep, mělo teprve přijít (rozhovor L. Baran 17. 2. 2003), a zaostření na specializované otázky hmotné kultury při první sondě zastiňovala potřeba shrnout celkový geografický, sociální charakter sídla i jeho historický vývoj. I později tento generalizující rámec Chotek

Obr. 05: Cerovo, zřejmě 1953, gazdovstvo, elektrifikace. Foto: K. Chotek, pozůstalost Karla Chotka, soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy

Obr. 06: Cerovo, 1953, dům č. p. 70, popis, pozůstalost Karla Chotka, soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy

pokládal za nutné východisko každé sídelní monografie, jak ji později předestřel v monografii *Široký důl* (Chotek, 1915), která měla sloužit jako vzor pro budoucí spolupracovníky encyklopedie *Národopis lidu československého*. Už při první návštěvě Cerova přitom Chotek počítával limity vlastního odborného školení, přičemž nešlo pouze o „nedostatečné znalosti gramatiky slovenské“ (Chotek, 1906: 52). Například o pomoc se záznamem notace písňových textů se byl nucen obrátit na tehdejšího docenta hudební vědy Zdeňka Nejedlého (Chotek, 1906: 45). Představa o univerzálním etnografovi (jakémsi sociokulturním antropogeografovi, lingvistovi a muzikologovi v jedné osobě, jenž navíc disponuje vzhledem do metod empiriokritické historiografie) se již tehdy ukázala jako idealizovaná fikce, limitující úspěch plánované národopisné syntézy. Budoucí bádání už předpokládalo součinnost odborníků z různých disciplín.⁷

Již v pionýrské sídelní monografii, která z cerovské cesty vzešla, lze ovšem vnímat, že Chotkův zájem se klonil zejména k interpretaci hmotné kultury, především k dokumentaci a zkoumání starých způsobů stavby domu, zpracovávání materiálů či obdělávání půdy. Právě to ostatně od etnografie očekával i Lubor Niederle, když v úvodu k *Životu starých Slovanů* konstatoval: „Nemůže býti pochyby, že v současném životě slovanském, zejména tam, kde zůstaly starobylé formy okolnostmi zachovány, uchovalo se leccos z dávných dob a že by se tedy leccos mohlo přenést i do obrazu života, jaký byl před tisícem let na konci doby pohanské. K tomu je však nutno vědět přesně, co je v dnešním folkloru starého. A tu máme dosud jen velmi málo prací, které

⁷ Pro srovnání: nejrozsáhlejší terénní výzkum na Slovensku do roku 1952 zorganizoval Chotkův žák Ján Mjartan v obci Závadka nad Hronom: „(...) trval dva týždne. Zúčastnilo sa na ňom spolu so študentmi 14 odborných pracovníkov, ako aj kreslič a fotograf.“ Podolák, 1955: 432–433.

by byly toto rozlišení podnikly a ukázaly, co náleží pravěku a co době pozdější. A nejen to: novější práce vyjadřují častěji čím dále tím větší skepsi k předpokládaným pohan-
ským survivalům. Mně samému nebylo více možno, abych práci, která tu schází, do-
plnil. Poznal jsem brzy, že moje síly nestačí, abych se systematicky probral celým
ohromným folkloristickým materiálem, neřku-li, abych analysoval kriticky, co je
v něm starého, co je survival a co teprve později v době křesťanské vzniklo, nebo bylo
přineseno odjinud. Je tu, slovem, potřebí ještě práce ohromné, kterou musí udělati ji-
ná, svěžší síla, nebo, lépe řečeno, více sil v budoucích letech.“ (Niederle, 1911: 11–12).
Zde uviděl Chotek vytyčen svůj životní úkol. Už tehdy však bylo zjevné, že není mož-
né jej zvládnout silami jednotlivce (Mjartan, 1952: 9–10).

Chotkovými průvodci při výletech do cerovském okolí byli Zochovi synové, Sa-
muel a Gustáv, směřující k církevní dráze. Brzy se z této trojice stali přátelé a bratři
Zochovi také sehráli roli prostředníků, skrze jejichž kontakty se Chotek poprvé se-
známil s význačnými osobnostmi slovenského kulturního života (Chotek, s. d. II: 3–5).
Prázdninová období následujících dvou let a dokonce i jedny Vánoce pak Chotek strá-
vil ve společnosti především Samuela Zocha toulkami po uherském Slovensku, na-
vštěvující slovenské národovce a kulturní pracovníky. Mezi nimi figurovali zejména
prenčovský farář, nadšený národopisec, botanik a předseda Museální společnosti slo-
venské Andrej Kmeť, notář Emanuel Lehotský, bankovní úředník a národohospodář
Ján Cablk, farář Juraj Slávik, ale též osobní přátelé Samuela a Gustáva Zochových –
Štefan Krčméry, Kornel Stodola, manžel Zochových sestry Eleny Martin Rázus a další
osobnosti, jež později v době zrodu společné republiky sehrály významnou roli
(Chotek, s. d. I.: 2).⁸ Během těchto cest tedy Chotek kromě poznávání problémů ná-
rodopisných začal pronikat i do nuancí nejistých perspektiv slovenských politických
vizí. Nemohl si přitom nevšimnout, že politicky a národně uvědomělá část Slováků
sestává pouze z úzké vzdělané vrstvy, především farářů, právníků, učitelů a lékařů,
tvořící po slovenském území roztržitou síť, udržovanou občasnými osobními kon-
taky.⁹ V Praze a Luhačovicích idealizovaný obraz česko-slovenské vzájemnosti tak
dostával reálnější kontury. Získané znalosti i kontakty měl přitom cerovský host poz-
ději významně zhodnotit, mj. i při účasti na přípravných pracích pro jednání česko-
slovenské delegace na mírové konferenci v Paříži (Ducháček, 2017a: 28–32).

* * *

Během prázdninových pobytů v Cerově se tedy v Chotkovi počal rodit národopisec,
ačkoli se zprvu neubráníl impresi, kterou v něm hontská scenerie vyvolávala: „*Kraji-
na je osvěžována dubovými a březovými lesiky, olšinami při potocích, rybníčky zaro-
stlými rákosím a konečně i skalisky třícími z rozlehlých pastvin, ale budí přec jakousi
melancholií*“ (Chotek, 1906: 65). Gollovské empiriokritické školení mu však zabráni-
lo, aby v Kálalových stopách podlehl snaze hledat na Slovensku stopy česko-sloven-
ské kulturní jednoty, spojované často v populárních pojednáních s odkazem husit-

8 Mimo Kmetě ovšem, neboť ten zemřel již v únoru 1908. Srov. Chotek, 1908.

9 I jiní výletníci obvykle využívali pohostinnosti známých slovenských vlastenců, takže trasy takových
cest si byly často podobné. Příznačné je v tomto ohledu slovenské putování Chotkova generačního
vrstevníka Jaroslava Haška. Ten se se svým bratrem vydal na slovenskou prázdninovou pouť již po
druhém ročníku obchodní akademie v roce 1900. Průvodcem jim byl spolužák Ján Čulen, Slovák
z vlastenecké rodiny a člen Detvanu. Díky jeho známostem tak vede cesta bratrů Haškových skrze byd-
liště slovenských vlastenců – figurují zde opět jména Kmeť, Lehotský a jiní, především lékaři, právníci
i faráři. Srov. Pytlík, 1971: 65n; ke kontextu a komparaci též Blümlová, 2008.

Obr. 7: Cesta k cerovským lazům. Foto: K. Chotek, pozůstalost Karla Chotka, soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy

ství: „Pro nás zajímavá je tradice známá i v okolí, že Cerovo jest kolonií husitskou. Jako důvody pro to uvádí se kamenný kalich, který zdobil průčelí starého kostela, některé výrazy lidu cerovského v okolí neobvyklé a prohlašované za české, a posléze vlastní jména, prý česká. První argument není rozhodně závažný a podobně i druhé dva; třebaže nejsem jazykozpytce, prohlásil bych je spíše za dialektickou zvláštnost slovenskou, než za stopu emigrace české“ (Chotek, 1906: 66). Lakonické odmítnutí jednoho z ústředních motivů kolektivního mýtu o česko-slovenské vzájemnosti, totiž hodnotového a konfesijního importu husitské protoreformace do oblasti Horních Uher, znamenalo pro Chotka první krok za chápáním odlišností slovenského prostředí nejen v historických, ale i sociálních a kulturních konturách. I když z pramenů mohl doložit přítomnost Jiskrových vojsk na blízkém hradu Čabrad' a v povodí Litavy, nemohl si nevšimnout, že generační struktura slovenské rodiny se zásadním způsobem liší od českého a v mnohém i moravského prostředí. Zformulování povahy těchto rozdílů (dobovou terminologií *bipartice*) si ovšem žádalo více, než jen dílčí lokální sondu – a prezentace výsledků takového bádání, jakkoli se pro ni po roce 1918 naskýtala podstatně širší možnost zkoumání, se v klimatu Československé republiky nejevila jako politicky příliš žádaná (srov. Chotek, 1924: 38–40; Chotek, 1925: 203–204). I to do značné míry omezovalo rozvoj oboru v meziválečném období. Pro reflexi Chotkova iniciačního pobytu na Hontu je ovšem příznačnější, že nakonec zcela pominul pú-

vodní záměr cesty, totiž prozkoumání demografické charakteristiky maďarsko-slovenské národnostní hranice. O maďarskojazyčné kultuře a společnosti a o jejím vlivu na cerovské společenství v publikované práci nenalezneme podstatnější zmínku.

Ze sebraného materiálu, který při další návštěvě hontské vsi o Vánocích a v létě 1905 ještě rozšířil, začal vznikat základ Chotkovy první odborné publikace. To však trvalo ještě rok, v mezičase Chotek dokončil univerzitní studia. Jak ovšem později vzpomínal, po doktorátu roku 1905 byl nucen poněkud rozčarovaně konstatovat: „*Nebylo nikoho, kdo by objasnil, co je lidová kultura, co národopis má studovat a jaké jsou jeho cíle.*“ (Vomlelová, 1968: 39). I když se sám od frazerovsky pojatého kabinetního bádání díky pobytům v Cerově posunul k antropologii v duchu Edwarda Burnetta Tylora, meritum věci, totiž pochopení principů vývoje sociokulturních vztahů a kvalit lidové kultury ve vztahu k historii, se stále ztrácelo v nedohlednu. Zatímco se Niederle cele oddal životnímu úkolu doplnit Šafaříkovy *Slovanské starožitnosti* o kulturní oddíl, založený na archeologickém materiálu, Chotek se po celý život pokoušel uskutečnit program, který již roku 1897 nastínil předčasně zemřelý jazykovědec Emanuel Kovář v článku *Národopis a úkoly Národopisné společnosti československé*. Kovářův původní požadavek zněl, aby byla vytvořena národopisná encyklopedie. Chotek coby zvolený výkonný redaktor olbřimího podniku ve svém návrhu *Programu soupisu národopisného* z roku 1914 Kovářovu ideu rozvinul do podoby etnografické obdoby velkých edičních projektů vydávání primárních pramenů v duchu Gollovy školy.¹⁰

* * *

Chotkovi univerzitní učitelé, povětšinou formovaní vybujelejším historismem české společnosti sedmdesátých až devadesátých let 19. století, pozorovali venkovský život s jeho „rázovitými“ projevy s kritičtějším odstupem, než jak jej povětšinou vnímali romantizujícími reminiscencemi motivovaní národopisní „insideři“ z řad regionálních sběratelů. Jejich pohled se však přes veškerou odbornou akribii lišil od obrazu, jaký se počal na Hontu rýsovat Karlu Chotkovi, formovaném školením v sociálních a kulturních dějinách, ale i socialistickou rétorikou generace, hodnotově dospívající v době dovršení předlitavského úsilí o zavedení všeobecného volebního práva. Drobný exkurz do imaginace a mentálního horizontu českých univerzitních elit z let před první světovou válkou ukáže, jakým zlomem byl Chotkův pobyt v Cerově pro další vývoj oboru, o jehož tehdejší postavení mezi univerzitními disciplínami panovala nejistota, posílená i německou praxí, v níž byl obecný národopis (Völkerkunde) řazen k přírodovědným a geografickým oborům, tedy mimo půdu filozofických fakult a sousedství historie či filologických disciplín.

Rok předtím, než Chotek počal kriticky analyzovat sídelní ráz i kulturní a sociální vztahy v Cerově, trávili zakladatel české moderní historiografie Jaroslav Goll i Šafaříkův pokračovatel Lubor Niederle prázdniny na moravském Slovácku (či – jak se tehdy ještě říkalo – moravském Slovensku). Pro kosmopolitního Golla byl pobyt v Havřicích

10 „*K řízení tohoto velkého podniku zvolen byl jak z Archeologické komise, tak z Národopisného musea redakční sbor, skládající se z profesorů K. Chotka, J. Jakubce, J. Kazimoura, dv. rady J. Kouly, L. Niederla a J. Polívky; vedení Soupisu svěřeno autorovi tohoto programu*“ (Chotek, 1914: 3). Drahomíra Stránská zmínila, že Chotka jako hlavního redaktora *Soupisu* navrhl autor posledního návrhu soupisu z roku 1908 Jan Jakubec, jenž se práci nemohl věnovat, neboť byl tehdy zaměstnán svými folkloristickými studii. Srov. Stránská, 1951: 228. Chotek nenavazoval pouze na Kováře, ale i na později formulované, ale neuskutečněné programy Niederlovy (1903) a Tillovy (1905). (Srov. Pražák, 1967: 15).

Obr. 08: K. Chotek, 50. léta, profesor v terénu. Pozůstalost Karla Chotka, soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy

příjemným uvolněním z chvatu cest po Evropě i oddechu od městského života („*Chtěl jsem tiše sedět.*“ Goll Pekařovi 26. 7. 1903, Klik, 1941: 362), naopak Niederle v nedalekých Veletinách trávil již několikátý rok v podnájmu u mlynáře Keperta, kde se pilně věnoval sepisování dalších dílů *Slovanských starožitností* (Masarykův ústav – Archiv Akademie věd ČR, v. v. i. (dále MÚ-AAVČR). Osobní fond L. Niederle, k. 1, i. č. 12. Niederle L., *Z mého života*, nepublikovaná autobiografie, s. 17, 21). Jak vzdálené a zároveň exotické to bylo prostředí pro noblesního a v dané situaci poněkud šosáckého Golla, odhalují jeho zprvu nadšené dopisy Josefu Pekařovi. „Folklorem“ mu byl i neobvyklý způsob hygieny, jeho osobní mánii neuspokojovala přílišná vzdálenost nejbližší možnosti koupání (navíc prý nedostatečného) a trocha prudšího deště, způsobivší rozblácené polní cesty, mu dokázala zkazit náladu (Goll Pekařovi 20. 7. 1903 a 31. 7. 1903, Klik, 1941: 359, 366). Naopak jevil nepokryté nadšení z účasti na svatbách, zatančil si u muziky a oblíbil si i zpívání v krčmách, jež ovšem poněkud nepřipadně porovnával s operou. Venkovské zvyky vnímal vnějškovým prizmatem odkazu národopisné výstavy z roku 1895 – obdivoval „*velmi malebné chaloupky s doškovými střechami*“, zajímala ho jízda králů, na vlčnovském kroji našel zálibu v množství červené, hadačství a magii vnímal jako atrakci a na život na vsi vůbec pohlízel jako na žánrový obrázek, jež bezděky vtěšňoval do výjevů z obrazů Joži Uprky (Klik, 1941: 362–369). Kritické oko zaměřil snad jen vůči nemírnému požívání silných lihovin venkovany bez rozdílu věku a pohlaví. Nelze se tedy divit, že z piedestalu „*nad bahno všedního života povzneseného*“ úsudku nacházel málo pochopení nejen pro Zibrtovy kulturní dějiny, ale i pro folkloristiku a národopis. Ačkoli, jak sám tvrdil, nehledal na venkově idylu, za krátkou chvíli se vnějškových aspektů venkov-

ských slavností s jejich „směsicí surovosti, dobroty přirozené a vtipu“ nabažil a obrátil pozornost k *Čechám po Bílé hoře*, vraceje se do svého hájemství kritikou emotivních soudů horkokrevného francouzského epika Ernesta Denise (Klik, 1941: 363, 366). Hluběji do přediava „lidové kultury“ nepronikl a zjevně se o to ani nesnažil.

Josef Pekař vnímal Gollovo přechodné folkloristické nadšení s odstupem a jistým nadhledem, ač sám uznával, že na něj svého času jeho slovenská zkušenost působila stejně. Sám také vnímal, že ani jeho často zmiňovaný „selský původ“ nebyl ve skutečnosti venkovský, nýbrž napůl městský (Pekař Gollovi 20. 7. 1903, Klik, 1941: 360–361). A takové byly i jeho prázdniny – plovárna a tenis, zpestřené procházkami po alejích s výhledy na jímavou scenerii Českého ráje. Dojmy mladických toulek, kdy ve společnosti „soudruhů výletů kostských“ poznával charakter rodného kraje, u něj v oněch letech nacházely ohlas při bádání o osudech hradu Kosti a agrárních dějinách. Pochopit fungování vrchnostenské správy bez alespoň základní znalosti mechanismů života na statku by bylo jen těžko možné.¹¹ Ani Pekař však národopisné a folklórní jevy nevnímal jako podnětné badatelské téma, spíše naopak. Gollovi příznacně napsal, že text slovácké písničky, který našel v dopise, nevzbudil mezi jeho přáteli podnětnou diskusi, nýbrž „zaslouženou sensaci“ (Pekař Gollovi 29. 7. 1903, Klik, 1941: 364–365).

Ani Lubor Niederle dlouho neoceňoval roli reziduí v každodenních projevech venkovského obyvatelstva pro hlubší historické (a v jeho případě především archeologické) poznání. V souvislosti se svou zakladatelskou funkcí v Národopisném museu československém uveřejnil sice několik studií „o věcech, jež mu předtím byly naprosto neznámé“, tj. o stavbách, keramice, hrnčířství, domu atd. (MÚ-AAVČR, f. L. Niederle, k. 1, i. č. 12. Niederle L., *Z mého života*, nepublikovaná autobiografie, s. 44–45), ve skutečnosti však začal možný význam některých složek lidové kultury pro archeologické bádání vnímat až při práci na *Životě starých Slovanů*. Ze starších žáků Gollovy školy tak měl pro „národopisnou“ tematiku pochopení kromě Niederla a Zírbrta zřejmě jediný Josef Vítězslav Šimák, pozdější pražský profesor historické vlastivědy a do značné míry také Chotkův kariérní konkurent (srov. Ducháček, 2016: 53n). Šimákovu jméno figuruje v sérii generačních setkávání, jež Chotek v dalších letech prožil. Pln čerstvých zážitků z Cerova stanul mladý suplent v září 1904 s Vlachovou učebnicí obecného dějepisu v ruce poprvé před třídou plnou dospívajících dívek na pražské Vyšší dívčí škole ve Vodičkově ulici. Zastoupil zde právě Pekařova přítele Josefa Vítězslava Šimáka. Tento severočeský patriot, vědecky již oceněný i jako autor prvního dílu urbánní historické monografie o rodném Turnovu, se totiž toho roku vydal na zkušenou do Německa, chystaje se podložit svou čerstvou habilitaci zkušeností z Lipska a Tübingenu, kde si hodlal rozšířit a upevnit znalosti u německých sousedů čile pěstované „Volkskunde“ (Kazbunda, 1968: 341n). Na vyšší dívčí dostal pro ten rok dovolenou. Nevíme sice, zda Chotek již tehdy získal suplenturu s pomocí Niederlovy přízně, který nadějného studenta po návratu z Cerova začal pozvolna směřovat

11 Přesto samotná záliba ve fotografování zachovalých „selských“ historických staveb rodného kraje není ještě badatelským činem národopisce, zejména ne u historika, tvořícího velkou syntézu z oblasti hospodářských dějin raného novověku, jehož upřímný vztah k rodnému kraji a prostředí, v němž vyrostl, je navíc všeobecně známý. Avšak právě toto se zřejmě pokouší v jednom ze svých článků naznačit Jan Štoviček na základě dochovaných snímků selských obytných a hospodářských staveb z Pekařovy pozůstalosti. Srov. Štoviček, 1994. Ostatně Pekař nekomentoval *Paměti sedláka Dlaska* z toho důvodu, že se jeho statek stal inspirací architektu Wiehlovi pro jeho stylizaci České chalupy na Jubilejní výstavě r. 1891, ale proto, že jej zaujal duševní obzor selského písmáka.

k habilitaci, bylo však ihned jisté, že místo není nastálo. Soukromá docentura tehdy nebyla honorována a Šimák, jenž na dívčím ústavu působil od roku 1900, se na své místo pochopitelně hodlal vrátit. Jakkoli Pekařův někdejší spolužák z mladoboleslavského gymnázia směřoval k profesuře z českých dějin, po převratu roku 1918 na něj v důsledku vnitroakademických tenzí na pražské filozofické fakultě „zbyla“ profesura historické vlastivědy (Kábová, 2013: 130–137; Ducháček, 2016: 53–54), pojímané v duchu v Německu pěstované Volkskunde v pojetí Wilhelma Heinricha Riehla (srov. Weber-Kellerman, Bimmer, Becker, 2003). Převážná většina zájemců o kulturu a dějiny (řečeno dnešními termíny) každodennosti si proto na pražské fakultě vybírala závěrečné práce u Šimáka, jenž byl členem zkušební komise pro učitelství na středních školách, jako „historický národopisec“ se ovšem orientoval zejména na dějiny městské urbánní kultury. Tato situace se nezměnila ani poté, co se Chotek roku 1931 stal v Praze „řádným profesorem obecného národopisu se zvláštním zřetelem pro národopis slovanský“, který však – na rozdíl od Bratislavy – zkušebním předmětem u závěrečných zkoušek nebyl. Ukazuje se, že pro rozvoj oboru a výchovu odborně školených českých etnografů v meziválečném období byla tato institucionální neukotvenost zásadním handicapem (Petráňová, 2016: 75–83).

* * *

Pro naši etnografickou kauzerii je ovšem podstatná ještě jedna skutečnost. Nejde ani tak o to, že si Chotek našel na Vyšší dívčí škole mezi maturantkami nevěstu, dceru jihočeského sládky, který vyslyšel výzvu cara Alexandra III. ke kolonizaci rovin u ústí Donu, a umožnil tak Chotkovi spojit námluvy se sběrem materiálu pro habilitační práci o ruské kolonizaci severního Kavkazu (více Ducháček, 2008). Podstatnější je skutečnost, že se Chotek do Cerova po letech badatelsky vrátil. Nedošlo k tomu ovšem v době jeho působení na Komenského Univerzitě v Bratislavě (1921–1930), nýbrž již ve zcela jiném politickém klimatu, nedlouho po Stalinově a Gottwaldově smrti, během letních terénních sond roku 1953 (Chotek, s. d. II).

Již od roku 1945, kdy se po penzionování nacisty znovu v Praze ujal profesury všeobecného a slovanského národopisu, organizoval pro studenty víkendové výjezdy do okolí Prahy a během prázdnin pak podnikal sám či doprovázen několika asistenty z řad studentů či někdejších absolventů několikadenní terénní exkurze na Slovensko. Činil tak přes všechny ideologické a vnitrooborové zvraty téměř každoročně až do roku 1958, kdy byl z univerzity poslán do penze znovu, i tehdy ovšem předčasně a zejména z ideologických důvodů. V přesvědčení, že postupující modernizace a posléze i socializace společnosti vede k definitivnímu zániku jevů, které pokládal za vlastní předmět zájmu etnografie, totiž rezidua starých společenských a výrobních forem, směřoval terénní výzkumy opět na Valašsko, a především okrajové oblasti Slovenska – Kysuce, do rusínské, lemkovské a bojkovské oblasti a na maďarsko-slovenské pomezí. Účastníky těchto výzkumů bývali také příslušníci nejmladší generace pražských studentů národopisu a slavistiky, sestávající veskrze z nadšenců, kteří se v euforii po skončení války a často pod vlivem oživené vlny folklorismu oddali studiu „kultury lidu československého“.¹² Právě z těch, kteří zažili Chotkovy terénní exkurze, ať již víkendové či ony letní, se utvářela mezi národopisci dodnes neformálně vzpomínaná druhá generace tzv. Chotkovy školy, dominující oboru v podstatě až do 90. let dvacátého století (Petráňová, 2016: 71).

12 Slovenští národopisní pracovníci se údajně těchto výjezdů neúčastnili (rozhovor B. Filová 11. 9. 2017).

Obr. 09: Mjartan Družstevná dedina, dedikace K. Ch., Slovenský národopis z roku 1952. Pozůstalost Karla Chotka, soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy

Obr. 10: Cerovo 1953, D. Klímová v cerovském kroji. Foto: K. Chotek (?), reprodukce z knihy D. Klímové *To všechno jsem já*

Na přelomu července a srpna 1953 tedy směřoval Chotek expedici na Hont, v doprovodu začínající slovesné folkloristky Dagmar Klímové, tehdy ještě Rychnové (Klímová, 2006: 227) a pravděpodobně i dlouholetého „asistenta“, fotodokumentaristy a průkopníka zájmu o etnografii dopravy Ludvíka Barana. Cerovský výzkum, stejně jako Chotkovy ostatní letní expedice, nebyl součástí standardizovaného studijního kurikula kandidátů etnografie. Patřila k oněm Chotkovým mimouniverzitním badatelským aktivitám, které vzhledem k „antipozitivistickému“ ideologickému klimatu pražských etnografických pracovišť podnikal na přelomu čtyřicátých a padesátých let obvykle pod patronátem Státního fotomezičeského ústavu, kam také posléze deponoval fotografické výsledky svého výzkumu (srov. Suchomelová, 2005: 21n). Především ale díky těmto zkušenostem z terénu dokázal v posluchárnách získávat pozornost dosud spíše filologicky a starožitnický orientovaných studentů, strhnout je k nadšení pro terénní výzkum (Klímová, 2006: 227; rozhovor J. Staňková 8. 11. 2017) a učít je analýze zkoumaných jevů v kontextu – tedy dovednosti, jež byla dle pamětníků Chotkovou pedagogickou devízou, avšak která k místy ironickému až sarkastickému povzdechu kolegů a studentů nikdy nedostala slibovanou, byť i jen strojopisnou podobu (rozhovory L. Baran 20. 1. 2003, 17. 2. 2003).

Pro Chotkovu sporadickou publikační činnost je příznačné, že ze všech badatelských cest sice pořizoval bohatou fotodokumentaci, ale tištěné plody jeho bádání o pletených stavbách, kopaničářství, žďářeni, žatvě srpem či jiných starých technikách na stránkách jsou rozestě v dílčích, avšak zevrubných příspěvcích *Československé etnografie*, *Slovenského národopisu* či *Archeologických rozhledů* (srov. Chotek, 1954, 1959, 1961). Věrn svému historickému školení v nich neopomínal zdůrazňovat historický, diachronní

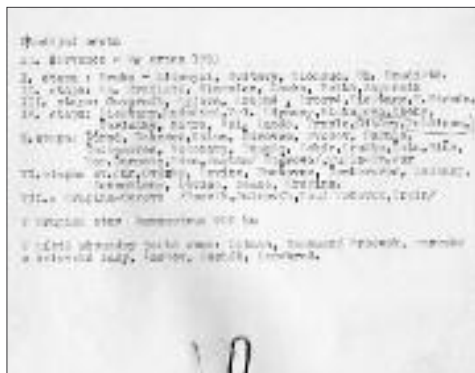
Obr. 11: Cerovo 1953, Velký Lapáš, pletené šopy kukuřice. Pozůstalost Karla Chotka, soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy

Obr. 12: B. Schier, *Das Flechten...*, 1951. Pozůstalost Karla Chotka, soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy

a především interdisciplinární charakter národopisného bádání, který byl v aktualizálním budovatelském nadšení jednostranně zploštěn a posléze v polovině 60. let s rozpaky ožíván (Chotek, 1966; srov. Frolec, Holý, 1964). Pro tehdejší publikační klima je přitom charakteristické, že Chotek sice na rozdíl od svých nejmladších žáků a kolegů necituje přímo Marxe či Stalina, namísto toho však zhusta odkazuje například na práce Františka Grause, tehdejšího koryfeje české marxistické historiografie, ale též odborníka na středověké hospodářské dějiny. Po této poloviční „ulitbě“ aktuálním autoritám ovšem neskrývá své tylorovské zaměření, cituje především názory svých inspiračních vzorů. Vedle Lubora Niederleho se opírá především o knihy věhlasných polských a ruských meziválečných slavistů, zejména Dmitrije K. Zelenina a Kazimierze Moszyńského, příznačně však ve stati o pletených stavbách nikde nezmiňuje lipského slavistu, etnografa a „Ostforschera“ Bruno Schiera, který za Slovenského štátu čtyři roky hostoval i na Slovenské univerzitě v Bratislavě, na ústavu, který Chotek zakládal (Lozoviuk, 2004). Jeho novou, roku 1951 vydanou monografií *Das Flechten im Lichte der historischen Volkskunde* přitom prokazatelně znal – ba vypůjčil si ji zřejmě přímo z knihovny Národopisného ústavu SAV a posléze založil k poznámkám z Cerova a dalších expedic, spojených s výzkumem pletených staveb.

Chotkovy výzkumy svou komparativní metodou nezapadaly do badatelského klimatu 50. let. Byli to přitom příznačně zejména archeologové, kdo v rámci postupně se rodícího výzkumu středověkých venkovských sídelních aglomerací dokázali tvůrčím způsobem vstřebat impulsy vytěžené ze starších „pozitivistických“ terénních výzkumů, zatímco rigidněji ideologizovaná národopisná disciplína materiálové práce z pera generace meziválečných národopisců, namnoze Chotkových bratislavských

Obr. 13: Cesta do Cerova, 1953, itinerář. Pozůstalost Karla Chotka, soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy

Obr. 14: Cerovo, 1953, trojkno. Foto: K. Chotek, pozůstalost Karla Chotka, soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy

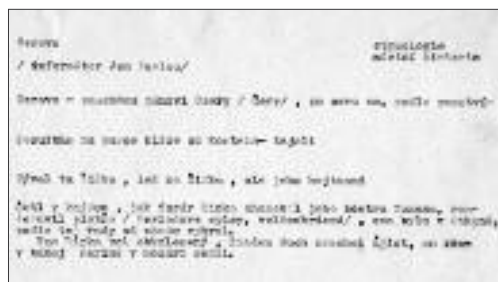
a pražských posluchačů, po roce 1949 prostřednictvím marxistických, či spíše stalinských floskul odsuzovala jako buržoazní, a proto nehodné následování (srov. např. Smetánka, 1988; Smetánka, 2004: 59, 83, passim; Chotek, 1966; ke generačnímu a „metodologickému“ zlomu v oboru po roce 1949 stručně Ducháček, 2016: 38–44).

* * *

Komparativní monografie, v níž by se býval Chotek mohl věnovat srovnání stavu obce, kterou podrobně poznal a zachytil v letech 1904/1905, s její proměnou na přelomu 40. a 50. let, bohužel tištěnou podobu nikdy nenabyla. Z dochovaných strojopisných poznámek z expedice uskutečněné na přelomu července a srpna 1953 (Chotek, s. d. II.) je přitom zjevné, že k takovéto komparaci Chotek plánoval přistoupit: „Zajímá mne nejenom tato vesnice, ale všechny okolní, a sleduji přitom shody i znaky, rysy odlišné. A hlavně – nejde mi o popis statický, nýbrž rozbor dynamický, jak se tento úsek stredoslovenské oblasti v průběhu posledních padesáti let vyvíjel“ (Chotek, s. d. II.: 1). Na rozdíl od roku 1906, kdy se sídelní monografie zrodila v podstatě z nutnosti improvizovat, se tentokrát nabízela možnost prozkoumat širší kontext, konkrétně obce Litava, Zemianský Vrbovok, Trpín, Bzovík, opavské a čelovecké lazy, Lackov, Sucháň a Senohrad (Chotek, 1953a). O širším komparativním rámci svědčí i 900 kilometrů, které svou pověstnou „Hadimršskou“ ujel z Prahy přes Uherské Hradiště, Nitru, Velký Lapáš, směrem k jihu zajížděnou přes Svätý Jur nad Hronom a Štúrovo do Krupiny a odtud přes Kozí Vrbovok do Cerova. Expedice byla podle poznámek zároveň přípravou pro další výzkum, o čemž svědčí i zmínky o možných vhodných informátorech. Celkově byla první část výzkumné cesty zaměřena na staré způsoby obdělávání půdy, setí, rozvržení pluziny a především na konstrukci hospodářských staveb (pajty, šopy), transportních prostředků či krytů na drůbež (klonka), a to jak různorodými pletenými technikami, tak např. sklepů budovaných s využitím kukuřičné nati (korové), či na způsoby přípravy stavebního ma-

Obr. 15: Cerovo, 1953, železná okenice a okno. Foto: K. Chotek, pozůstalost Karla Chotka, soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy

Obr. 16: Cerovo, 1953, Jan Pavlou, Žiška, Herloš. Pozůstalost Karla Chotka, soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy

teriálu, např. sušení vepřovic v trojhranech orientovaných na slunečnou stranu. Díky volbě cesty se nabízelo i porovnání technik z nížinných oblastí a z pahorkatiny. Žeň z této cesty Chotek plodně a začerstva zhodnotil v objemné stati *Pletené stavby na Slovensku* na stránkách *Slovenského národopisu*, a to včetně ilustrativní fotodokumentace, dokládající nejenom autorovo historickosrovnávací pojetí práce (mj. s odkazy na výjevy z přebohatých hodinky vévodyz Berry), ale i návaznost na jeho starší expedice na Kavkaz (srov. Chotek, 1954; zejm. 243–249). Přestože itinerář cesty z léta 1953 sledoval oblast rozšíření pletených staveb (srov. Chotek, 1954: 255, obr. 20), cílovou destinací pro několikadenní terénní výzkum a dokumentaci bylo právě Cerovo.

I přes primární zájem o kulturní rezidua si účastníci s vědomím aktuálního důrazu na „etnografii družstevní vesnice“ nemohli nepovšimnout sociální a kulturní proměny, jíž prošla obec během půlstoletí, včetně nárůstu počtu katolíků, přistěhovalců z okolních vsí, ale též důsledků zavedení autobusové dopravy (Chotek, s. d. II: 12) kolektivizace zemědělské půdy, zcelování lánů i toho, že nejmladší generace včetně Romů již spontánně zdraví návštěvníky „Čest práci“. V hmotné kultuře si pak kromě proměny cestních komunikací, rozvolnění okrajové zástavby obce a neopominutelného „zpěvu drátů“ v důsledku elektrifikace všímali např. novostaveb z lámaného kamene, přístaveb netypicky do úhlu, proměny verandy, umístění pece mimo obytný dům do hospodářských stavení, výměny tradičních železných okenic a dřevěných okenních ráků za špaletová trojkna či používání eternitové krytiny namísto došků – a vše na místě dokumentovali a fotografovali. Vedle markantních dopadů modernizace a ozvuků stále ještě živých frontových útrap se přitom nabízelo i množství situací tradičních, ať už při vyprávění informátorů, nebo během vycházek po dvorech, stále ještě využívajících hospodářském zázemí roubené stavby kryté došky, po cerovských lazech i srovnávání dokumentovaných jevů v obcích v širším okolí. Přímo v Cerově se pak kromě zmíněných témat coby obskurní dozvuk Jiráskovské akce navrátila i husitská tematika. Dle informátora Jana Pavlova (Pavlou) „býval tu Žiška, lež ne Žiška, ale jeho hejtmani“. Z dochovaných poznámek ovšem plyne, že tato lokální „tradice“ se do povědomí dostala pravděpodobně jako ohlas motivů z buditeckých próz Karla Herloše-Herlošsohna.

Dochovaná složka tematicky řazených strojopisných listů s poznámkami a náčrtý svědčí o tom, že Chotek si nabyté poznatky rozčlenil na oddíly hmotné a duchovní kultury. Vedle proměny bydlení, členění polností a techniky polních prací, výroby náčiní, transportních prostředků a dalších aspektů zemědělského roku se zaměřil např. i lokální metrologii či historiky o Tatarech a bosorkách. K souhrnnému zpracování materiálu, který nabízel unikátní půlstoletou komparaci sociálních a kulturních proměn jedné obce, však již nepřikročil. Zda v tom sehrála určující roli postupující oční choroba, ostrakizace a vyhocené klima na pražském univerzitním pracovišti či ztráta institucionálního zázemí zrušením Státního fotoměřičského ústavu k 10. 3. 1953 a jeho sloučením s odborem správy kulturního majetku Ministerstva školství (Suchomelová, 2005: 22) nelze zcela jednoznačně konstatovat.

Obr. 17: Cerovo 1953, seník vikýř - výlet, chlévy připojené souvisle s obydlím, došková střecha s vikýřem, čp neurčeno, ič 33104. Pozůstalost Karla Chotka, soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy

Kromě takřka intaktně dochované fotodokumentace (včetně seznamu negativů) a ne zcela sourodých rukopisných a strojopisných poznámek tak zůstal zážitek z expedice uchován i v paměti Chotkových průvodců. Zejména pro Dagmar Klímovou, která se uplatnila v Cerovu i jako kreslířka, byla hontská zkušenost určujícím metodologickým impulsem, přestože ve svých pamětech expedici datovala chybně do roku 1951 (Klímová, 2006: 225–227, 243, 285). Za jeden z pozoruhodných momentů z hlediska uchovávání kolektivní paměti lze pokládat i skutečnost, že obyvatelé Cerova si již stav obce z počátku století nepamatovali a údajně žádali Chotka, zda by nemohl zajistit znovuvydání v roce 1953 již obtížně dostupné práce z roku 1906. Lokální paměť se tak udržovala i prostřednictvím textu Chotkovy odborné, jakkoli juvenilní monografie (rozhovory D. Klímová 17. 2. 2003; L. Baran 20. 1. 2003, 17. 2. 2003).

Od rodiny Pallovců se Chotek během rozhovorů o dopadech kolektivizace na způsoby obdělávání půdy dozvěděl i aktuální místní receptci své vědecké prvotiny: „*Před vojnů (sme – pozn. aut.) mali strojní družstvo, oralo sa traktorom, žalo sa traktorom, o tri roky orie sa na kravách. Keď sa tu zakládalo družstvo, napísal kdosi do Novej dědiny článok, že Cerovo bola zabudnutá dědina – Bože moj, aká zabudnutá dědinka, hneď Zoch to tu povzniesol a pán doktor Chotek vyniesol Cerovo do sveta, že ma šlak netrafil od zlosti, šak aj v Prahe veděli, čo je to Cerovo!*“ (Chotek, 1953a).

I když se díky Chotkovi stala zapadlá hontská obec součástí oborového povědomí českých a slovenských národopisců, ani tato z hlediska uchovávání kolektivní paměti a recepce odborné produkce jistě zajímavá historika se kritického zpracování nedočkala. Podstatné však je, že během půl století, jež uběhlo mezi iniciačním a rekapitulacním pobytem v Cerově, se Chotkovi zdařilo oprostít se od někdejších začátečnic-

kých omylů a stereotypů. Během oněch let prohloubil a precizoval svou metodu terénního pozorování, kromě českých zemí a Slovenska poznal i Balkán a Kavkaz, na stážích v Curychu, Paříži, Leidenu a u Aleše Hrdličky ve Washingtonu se obeznámil s aktuálními muzeologickými i badatelskými postupy v slavistice i světové etnologii a antropologii, roku 1921 získal profesuru a v Bratislavě založil první národopisné pracoviště v ČSR, vychoval první generaci (především slovenských) etnografů a během 30. let ve spolupráci s Frankem Wollmannem a Petrem G. Bogatyrevem kriticky promýšlel impulsy ruského formalismu a rodícího se pražského strukturalismu (srov. Ducháček, 2016: 38–53). Poválečnou generaci studentů tak mohl již učit komparaci zkoumaného materiálu s jevy z oblastí Balkánu, Zakarpatí či Kavkazu, zúčastněnému terénnímu pozorování, technice sestavování dotazníku, pořizování situační fotografické dokumentace, ale především umění vhledu do každodenního chodu venkovského života, včetně dnes již notoricky známé sociálněantropologické triády hospoda-hřbitov-kostel. Chotkova dvojí cesta do Cerova tak rámuje zakladatelskou epochu českého a slovenského univerzitního národopisu – a do značné míry i období zájmu českých národopisců a etnografů o slovenskou tematiku. Co přišlo v oboru pak, to je již trochu jiný, ačkoli také budovatelský příběh.

LITERATURA A PRAMENY

Prameny nevydané:

Archiv Univerzity Karlovy. Fond Vřestudentský archiv II. - Slovenské spolky; spolek *Detvan*, k. A 338.

Etnologický ústav AVČR, v. v. i., Hlavní katalog fotografií, i. č. 33038-39326 (lokalita Cerovo, 1955)

Chotek, K. (s. d. I.). Koncept Chotkových memoárů (8 stran, strojopis). Pozůstalost K. Chotka. Soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy.

Chotek, K. (s. d. II.). *Cerovo. Monografie stredoslovenské vesnice*. Strojopisný úvod a koncept poznámek. Cca polovina 50. let. Pozůstalost K. Chotka. Soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy.

Chotek, K. (1953a). *Popisy z cesty do Cerova. Slovensko I*. Složka strojopisných poznámek s nákresy. Pozůstalost K. Chotka. Soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy.

Chotek, K. (1953b). *Cesta do Cerova a okolí přes Sv. Jur. V Slovensko, Ondrejeva, R Volja, Trička, Sveržov* (sešit rukopisných poznámek). Pozůstalost K. Chotka. Soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy.

Chotek, K. (1953c). Fotografický archiv a seznam negativů z cesty do Cerova. Pozůstalost K. Chotka. Soukromé vlastnictví rodiny Chotkovy.

Masarykův ústav – Archiv Akademie věd ČR, v. v. i. Osobní fond L. Niederle, k. 1-i. č. 12. Niederle L., *Z mého života*, nepublikovaná autobiografie

Vomlelová, E. (1968). *Karel Chotek (Příspěvek k dějinám české etnografie)*. Nepublikovaná diplomová práce. Praha: FF UK (Knihovna katedry etnologie FF UK Praha – sign. V-4).

Prameny vydané:

Klik, J. (Ed.) (1941). *Listy úcty a přátelství. Vzájemná korespondence Jaroslava Golla a Josefa Pekaře*. Praha: Vyšehrad.

Rozhovory s pamětníky:

Josef Vařeka, 24. 2. 2001

Ludvík Baran, 20. 1. 2003, 17. 2. 2003

Dagmar Klímová, 17. 2. 2003

Božena Filová, 22. 9. 2017

Alena Plessingerová, 8. 11. 2017

Jitka Staňková, 8. 11. 2017

Literatura:

Blümllová, D. (2008). Slovensko z českého pohledu let 1891–1914, aneb O trojím (slovenském) lidu řeč. In: Pospíšil, I. (Ed.), *Slovensko mimo Slovensko = Slovensko mimo Slovenska*. Brno: Masarykova univerzita (s. 19–29).

- Denková, Z. (Ed.) (2016). *Etnológ v teréne. Zborník príspevkov z konferencie konanej 21. - 23. 6. 2016 v Banskej Štiavnici*. Banská Štiavnica: Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici - Zväz múzeí Slovenska 2016. dostupné online: http://etnok.zms.sk/wp-content/uploads/sites/3/2017/01/ETNOLOG_V_TERENE_zbornik.pdf
- Ducháček, M. (2005). Od historie k etnografii. *Universitní studia Karla Chotka. Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 45(1-2), 67-93.
- Ducháček, M. (2008). „Na nádraží mě uvítal nápis Pozor na zloděje a vrahy“. *Kavkazské cesty Karla Chotka*. In: K. Bláhová, V. Petrbok (Eds.), *Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 27. ročníku symposia k problematice 19. století: Plzeň, 22. - 24. února 2007 / Praha: Academia -KLP* (s. 195-206).
- Ducháček, M. (2014). Československý národ jako ideál a jako touha. In: M. Hrdina, K. Piorecká (Eds.), *Historické fikce a mystifikace v české kultuře 19. století*. Praha: Academia (s. 185-197).
- Ducháček, M. (2016). Deset tezí k (dis)kontinuitě československé etnografie před rokem 1945. In J. Woitsch, A. Jůnová Macková a kol., *Etnologie v zúženém prostoru*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR v. v. i. (s. 37-70).
- Ducháček, M. (2017a). Dilemata čechoslovakismu. Etnograf Karel Chotek mezi vědou a politikou. In: M. Bartlová a kol., *Co bylo Československo? Kulturní konstrukce státní identity*. Praha: UMPRUM (s. 28-44).
- Ducháček, M. (2017b). „Kuffříkový profesor“ průkopníkem terénního výzkumu. Etnograf Karel Chotek na Univerzitě Komenského. In: M. Slobodník, M. Glossová (Eds.), *95 rokov Filozofickej fakulty Univerzity Komenského - pohľad do dejín inštitúcie a jej akademickej obce*. Bratislava: Univerzita Komenského (s. 185-202).
- Frolec V., Holý, D. (1964). Národopis jako historická věda. *Národopisné aktuality*, 1, 2-9.
- Harna, J. (2014). Slovakofilství českých „realistů“ v předvečer první světové války. *Moderní dějiny: časopis pro dějiny 19. a 20. století = Modern History. Journal for the History of the 19th and 20th Century*, 22(2), 39-69.
- Hollý, K. (2012). Formovanie národnej ideológie českých slovakofilov (1880-1881) a jej hodnotenie v rámci slovenskej národoveckej society. In: T. Hradecký (Ed.), *České, slovenské a československé dějiny 20. století*, 7. Hradec Králové: Historický ústav Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové (s. 11-22).
- Hollý, K. (2013). Východiská slovakofilskej ideológie K. Kálala na prelomu 19. a 20. storočia. In: T. Hradecký (Ed.), *České, slovenské a československé dějiny 20. století*, 8. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2013 (s. 285-296).
- Hollý, K. (2015). *Andrej Kmeť a slovenské národné hnutie. Sondy do života a kreovanie historickej pamäti do roku 1914*. Bratislava: Veda - Historický ústav SAV.
- Horák, J. (1933). Národopis československý. In: *Československá vlastivěda, řada I., díl 2 - Člověk*, Praha: Sfinx (s. 405-472).
- Horský, J., Řezníková, L. (2014). Paměť a identita. Společensví paměti. In: L. Řezníková a kol., *Figurace paměti. J. A. Komenský v kulturách vzpomínání 19. a 20. století*. Praha: Scriptorium (s. 19-24).
- Hroch, M. (2014). Paměť a historické vědomí v kontextu národní pospolitosti. In: R. Šustrová, L. Hédlová (Eds.), *Česká paměť. Národ, dějiny a místa paměti*. Praha: Academia (s. 21-55).
- Chotek, K. (1906). Cerovo. *Národopisná studie. Národopisný věstník československý*, 1, 65-73, 97-102, 129-135, 161-167, 200-209, 225-234, 273-281 (též samostatný otisk 1906, Praha: Národopisná společnost československá).
- Chotek, K. (1908). Andrej Kmeť (nekrolog). *Národopisný věstník československý*, 3, 88-89.
- Chotek, K. (1914). *Program soupisu národopisného*. Praha: Pražská akciová tiskárna.
- Chotek, K. (1915). Široký důl. *Národopisná monografie české vesnice. Národopisný věstník československý*, 10, 29-61.
- Chotek, K. (1924). Několik poznámek k národopisu Slovenska. *Národopisný věstník československý*, 7, 38-53.
- Chotek, K. (1925). Československá kultura národopisná. In Z. V. Tobolka (Ed.), *Politika. Co má vědět každý občan o Československé republice, 2/II. Státní národ. Jeho duchovní kultura*. Praha: Československý kompas (s. 197-206).
- Chotek, K. (1954). Pletené stavby na Slovensku. *Slovenský národopis*, 2, 237-284.

- Chotek, K. (1959). Staré způsoby práce v československém zemědělství. *Československá etnografie*, 7, 275–290.
- Chotek, K. (1961). Kopanícový a žďárový způsob přípravy půdy v československých Karpatách. *Archeologické rozhledy*, 13, 391–426.
- Chotek, K. (1966). Význam národopisu ve spolupráci s ostatními vědami historickými. *Český lid*, 53, 271–291.
- Jurčištinová, N. (2000). Spolupráca Československej jednoty so slovenskými dôverníkmi pri rozvíjaní kultúrnych vzťahov medzi Čechmi a Slovákmi. In: *Česko-slovenská historická ročenka 2000*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně (185–198).
- Jurčištinová, N. (2006). Podiel odborov Československej jednoty na rozvíjaní česko-slovenských kultúrnych vzťahov. *Acta historica Neosoliensia*, 9, 114–123.
- Jurčištinová, N. (2009). Zameranie slovenského spolku Detvan v Prahe (1882–1914). *Annales historici Presovienses*, 9, 136–157.
- Kábová, H. (2013). *Josef Vítězslav Šimák. Jeho život a dílo se zvláštním zřetelem k historické vlastivědě*. České Budějovice – Pelhřimov: Společnost pro kulturní dějiny – Nová tiskárna Pelhřimov.
- Kandert, J. (2005). Etnografické výzkumné techniky v Českých zemích a důsledky jejich používání. *Lidé města*, 7, 33–51. Dostupné online: <http://lidemesta.cz/archiv/cisla/7-2005-1/etnograficke-vyzkumne-techniky-v-ceskych-zemich-a-dusledky-jejich-pouzivani.html>
- Kazbunda, K. (1968). *Stolice dějin na pražské universitě III*. Praha: ČSAV.
- Keményfi, R. (2015) The Mythical Power of the Dual River-System of the Carpathian Basin: The Notion of a Hungarian Mesopotamia. *Hungarian Cultural Studies: E-Journal of the American Hungarian Educators Association*, 8, 165–185. Dostupné online: <http://ahea.pitt.edu> DOI: 10.5195/ahea.2015.219
- Kessler, V. (2017). *Paměť v kamení. Druhý život válečných pomníků*. Praha: Historický ústav AVČR v. v. i.
- Ketoch (= Chotek, K.) (1902). Večeře. *Rudé Květy*, 1(8), 118–119.
- Kiliánová, G., Popelková K., Vrzgulová M., Zajonc J. (2001). Slovensko a Slováci v diele „Rakúsko-Uherská monarchia slovom a obrazom“. *Slovenský národopis*, 49(1), 5–31.
- Klímová, D. (2006). *To všechno jsem já. Ohlédnutí při příležitosti osmdesátin folkloristky Dagmar Klímové*. Liberec: Bor.
- Kodajová, D. (2009). Slovenský ľud ako mýtus česko-slovenských vzťahov. In: *Česko-slovenská historická ročenka 2008*, Brno: Academicus – Coprint (s. 53–67).
- Kovář, E. (1897). Národopis a úkoly Národopisné společnosti československé. *Národopisný sborník československý*, 1, 1–13.
- Kratochvil, A. (Ed.) (2015). *Paměť a trauma pohledem humanitních věd. Komentovaná antologie teoretických textů*. Praha: Ústav pro českou literaturu AVČR v v. i. – Akropolis.
- Lozoviuk, P. (2004). Bruno Schier in der Slowakei. Ein vergessenes Kapitel der Wissenschaftsgeschichte. *Volkskunde in Sachsen*, 16, 129–154.
- Lozoviuk, P. (ed.) (2009). *Grenzgebiet als Forschungsfeld. Aspekte der ethnographischen Erforschung des Grenzlandes*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag.
- Macura, V. (1995). *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*. 2. vydání, Praha – Litomyšl: Paseka.
- Mehos, D. C. (2008). Colonial Commerce and Anthropological Knowledge: Dutch Ethnographic Museums in the European Context. In: H. Kulick(Ed.), *A New History of Anthropology*. Malden (MA) – Oxford: Blackwell (s. 173–190).
- Mjartan, J. (1952). Niektoré otázky národopisného výskumu družstevnej dediny. *Národopisný sborník SAV*, 9, 5–17.
- Mjartan, J. (1956). Jubileum profesora Karola Chotka (1881–1956). *Slovenský národopis*, 4(6), 525–537.
- Mocná, D. (1994). Pověstka agitační a psychologická. K problematice persuaze v umění. *Česká literatura*, 42(1), 43–59.
- Niederle, L. (1903). Národnostní mapa uherských Slováků na základě sčítání lidu z roku 1900 (= *Národopisný sborník*, sv. 9). Praha: Národopisná společnost československá
- Niederle, L. (1906). *Uherští Slováci*, Praha.
- Niederle, L. (1911). *Slovenské starožitnosti. Odůl kulturní. Život starých Slovanů I./1. Základy kulturních starožitností slovanských*. Praha: Bursík a Kohout.
- Niederle, L. (red.) (1918–1922). *Národopis lidu československého I. – Moravské Slovensko I.-II.* Praha: Národopisná společnost česko-

- slovanská a Archaeologická komise České akademie věd a umění.
- Pelčáková, D. (2004). Česko-slovenská vzájemnost“: jej chápanie v okruhu spolupracovníkov Československej jednoty (1896–1914). In: *Česko-slovenská historická ročenka 2004*, Brno: Masarykova Univerzita v Brně (237–250).
- Penny, H. G. (2002). *Objects of Culture. Ethnology and Ethnographic Museums in Imperial Germany*. Chapel Hill – London: The University of North Carolina Press.
- Petráňová, L. (2016). Karel Chotek a jeho škola. In: J. Woitsch, A. Jůnová Macková, a kol., *Etnologie v zúženém prostoru*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR v. v. i. (s. 71–92).
- Podolák, J. (1955). Desat' rokov slovenského národopisu (1945–1955). *Slovenský národopis*, 3(4), 421–450.
- Pokorný, R. (1883). *Z potulek po Slovensku I.-II.*. Praha: vl. nákl.
- Pražák, V. (1967). Za univ. prof. Dr. Karlem Chotkem. *Věstník Národopisné společnosti československé při ČSAV a Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV*, 5, č. 3–4, 3–33.
- Pytlík, R. (1971). *Toulavé House*. Praha: Mladá fronta.
- Smetánka, Z. (1988). *Archeologie středověké vesnice. Zaniklá Svídna*. Praha: Academia.
- Smetánka, Z. (2004). *Legenda o Ostojovi. Archeologie obyčejného života*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Storchová L. a kol. (2014). *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium.
- Stránská, D. (1951). Dílo univ. prof. Dr. Karla Chotka. Pozdrav k sedmdesátým narozeninám. *Národopisný věstník československý*, 32, 225–234.
- Suhomeřová, M. (2005). Chotkova studijní cesta v létě 1949 (z fondů Státního fotoměřického ústavu). In: R. Tykal (Ed.) *Osobnosti historické fotografické dokumentace lidové architektury. Seminář ke 130. výročí narození Bohumila Vavrouška (20. října 2005)*. Praha: Česká národopisná společnost (s. 20–22; 25–28).
- Štefánek, A. (1924). *Slovensko pred prevratom a počas prevratu, Devátá přednáška cyklu Československá revoluce, přednesená 12. 4. 1923. Cyklus přednášek Československá revoluce I.* Praha: Památník odboje.
- Štoviček, J. (1994). Josef Pekař, Josef V. Šimák a počátky české etnografie. In: *Josef Pekař a české dějiny 15.-18. století : Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 8.-9. dubna 1994 v Turnově a Sedmihorkách*. Bystrá nad Jizerou: Státní okresní archiv Semily (s. 41–46).
- Thiessová, A.-M. (2007). *Vytváření národních identit v Evropě 18. a 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Veselý, J. (1902/1903). Dojmy ze Slovenska. *Rudé květy*, 2, 43–46, 59–61.
- Weber-Kellermann, I., Bimmer, A. C., Becker, S. (2003). Wilhelm Heinrich Riehl – eine umstrittene Gründerfigur. In: I. Weber-Kellermann, A. C. Bimmer, S. Becker, *Einführung in die Volkskunde/Europäische Ethnologie*. 3. Aufl. Stuttgart: Springer Verlag (s. 49–62).

O AUTOROVÍ

MILAN DUCHÁČEK (*1978) – vystudoval kombinaci historie / český jazyk a literatura na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Zde obhájil i dizertaci, z níž vzešla monografie *Václav Chaloupecký. Hledání československých dějin* (Karolinum 2014). Věnuje se dějinám a teorii historiografie, etnologie a příbuzných oborů a moderním dějinám ve střeoevropském kulturním horizontu. Působí na Lauderových školách při Židovské obci v Praze, externě přednáší na Katedře historie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci a podílí se na výzkumných záměrech Etnologického ústavu, Ústavu pro českou literaturu, Ústavu pro soudobé dějiny a Historického ústavu AVČR. Je členem výkonné redakce časopisu *Marginalia historica*.